

EL GAÈLIC ESCOCÈS, DECLIVI D'UNA LLENGUA

RECENSIÓ DE

MCLEOD, WILSON. (2020). *GAELIC IN SCOTLAND: POLICIES, MOVEMENTS, IDEOLOGIES*. EDIMBURGH UNIVERSITY PRESS. 448 P.

Pere Comellas Casanova*

Paraules clau: gaèlic escocès; substitució lingüística; revitalització; llengües minoritzades; sociolingüística d'Escòcia.

SCOTTISH GAELIC, DECLINE OF A LANGUAGE

REVIEW OF

MCLEOD, WILSON. (2020). *GAELIC IN SCOTLAND: POLICIES, MOVEMENTS, IDEOLOGIES*. EDIMBURGH UNIVERSITY PRESS. 448 P.

Keywords: Scottish Gaelic; language assimilation; revitalization; minority languages; sociolinguistics of Scotland.

---

* Pere Comellas Casanova, Grup d'Estudis de Llengües Amenaçades (GELA), Universitat de Barcelona. perecomellas@ub.edu

Citació recomanada: Comellas Casanova, Pere. (2022). El gaèlic escocès, declivi d'una llengua. Recensió de McLeod, Wilson. (2020). Gaelic in Scotland: policies, movements, ideologies. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 78, 372-376. <https://doi.org/10.2436/rld.i78.2022.3906>.

Aquest extens i documentadíssim volum és un informe sobre la història social del gaèlic a Escòcia. Les llengües cèltiques, que sembla que havien estat hegemòniques a bona part de l'Europa més occidental a l'antiguitat, fa segles que pateixen situacions de minorització més o menys agressiva, i les que han sobreviscut es troben en un impàs difícil, amb graus diferents d'amenaça: del gal·lès, la més robusta en termes demolingüístics i sociolingüístics, al gaèlic escocès, ara mateix la més delicada si no tenim en compte els intents de ressuscitar el còrnac o el manx (però força empatada amb el gaèlic irlandès). És prou conegut el treball de la investigadora Nancy Dorian (1981), sobre una variant del gaèlic escocès (significativament titulat *Mort de la llengua*), que va constituir una fita fonamental en l'estudi de la substitució lingüística i els seus processos.

El llibre comença amb una breu introducció en què s'hi explica un dels objectius principals del llibre: explicar el com i el perquè del declivi vertiginós del gaèlic, justament quan la llengua “plays a more important role in Scottish life than it has in many centuries” (p. 1). Avui, només l'1,1 % dels escocesos el parlen, i “it has not been spoken by a majority of the population for well over five hundred years” (p. 3).

En el capítol 1, l'autor situa la història i la sociolingüística del gaèlic des de l'edat mitjana. Escòcia té una història sociolingüística força complexa, amb una frontera fixada el segle XV amb la incorporació de territoris on el gaèlic no s'havia parlat mai. A més, històricament el gaèlic se sobreposa a altres varietats cèltiques, però també germàniques, com l'antic nòrdic (que a les Shetland es va mantenir fins al segle XVIII) o l'anglès antic, que va evolucionar cap a l'*scots*. Més paradoxes: a les Hèbrides, avui considerades el cor de la llengua, el gaèlic s'hi va implantar tardanament, en comparació amb altres territoris. De manera que “any claims about the status of Gaelic as a national language of Scotland, or as *the* national language [...] should be framed with great care” (p. 7). I encara, l'hegemonia del gaèlic dura molt poc i aviat el substitueix l'*scots* (i després l'anglès) en els usos institucionals, i això passa quan Escòcia encara és un regne independent. De manera que cap a finals del segle XIV el gaèlic ja està fonamentalment confinat a les Terres Altes, les Highlands, on romandrà robust fins a mitjan segle XVIII, quan comencen les anomenades *Highland clearances*, desplaçament forçat de pagesos arrendataris. És aleshores quan s'inicia el procés de substitució constant que encara dura, per causa, segons l'autor, d'una combinació de circumstàncies: “Military repression, drastic economic change, heavy, sometimes forced emigration, persistent material deprivation, and continuous Anglicising cultural pressures” (p. 17).

El capítol 2 presenta els discursos sobre el gaèlic al llarg del temps, que en bona part són comuns a altres llengües minoritzades: associació al passat, a la pobresa, a formes de vida “superades”, a la inutilitat, etc. El cas britànic hauria fet sempre més èmfasi en el discurs dels avantatges econòmics i pràctics de la llengua dominant que no pas en qüestions més simbòliques com la unitat nacional. Naturalment, les coses han anat canviant amb el temps, igual que les polítiques lingüístiques, que han passat d'una agressivitat assimiladora a vegades extrema a un reconeixement del valor de la diversitat i de la preservació. En els darrers temps conviuen diversos enfocaments que van de la indiferència d'alguns parlants (els activistes lingüístics se'n queixen sovint) a la profunda hostilitat, passant per la reivindicació identitària, simbòlica i també econòmica. Segons l'autor, “this vision of Gaelic as lacking in practical value has been widely accepted among Gaelic speakers and unquestionably represents the single most important factor that has driven language shift from the late eighteenth century onwards” (p. 45). I el cas és que “for much of the twentieth century, Gaelic organisations [...] tended to conduct their affairs in English” (p. 54). Particularment interessant és l'apartat sobre el paper del gaèlic en relació amb la nació escocesa, amb l'independentisme i amb l'unionisme, complex i canviant, que inclou tot un ventall de representacions sovint contradictòries. El capítol inclou també un apartat sobre l'*scots*. Aquests dos primers capítols són essencials per situar el lector poc familiaritzat amb la sociolingüística d'Escòcia.

El capítol 3 comença amb un repàs exhaustiu de la història social del gaèlic. L'any de partida és 1872, en què s'aprova l'Education (Scotland) Act, que fa obligatori l'ensenyament entre 5 i 13 anys, i que ni esmenta el gaèlic. En aquest període sorgeixen diverses organitzacions de promoció de la llengua, la principal i més duradora de les quals serà An Comunn Gàidhealach (l'Associació Gaèlica), encara en funcionament, organitzadora dels mòd, festivals anuals de cultura gaèlica. Paradoxes del gaèlic: una certa aristocràcia escocesa, però també anglesa (començant per la família reial!) s'interessava i donava suport simbòlic a la llengua, cosa que aboca el moviment a uns aires francament conservadors i presumptament “apolítics”. No és estrany que la qüestió lingüística no tingués pràcticament gens de pes en el moviment obrer escocès, a

diferència de, per exemple, Gal·les. Més paradoxes: la seu central d'An Comunn era a Glasgow, ciutat fora del territori gaelicoparlant des de fa cinc segles. Pel que fa a l'escola, el capítol repassa totes les disposicions sobre la llengua entre 1872 i 1918, que en general no van tenir gaire impacte real, ja fos pel desinterès de les autoritats educatives o per l'oposició activa del personal docent. D'altra banda, "the concessions obtained in Scotland were all permissive rather than mandatory in nature, so that the take-up was generally low and the impact limited" (p. 81). I al damunt, "in many cases teachers with no knowledge of Gaelic were appointed to work in schools in areas where the children came to school with no knowledge of English" (p. 82). Tot i que, segons l'autor, les pràctiques obertament repressores i cruels contra la llengua no van ser mai una política explícita fomentada per les autoritats, hi ha nombrosos testimonis (la majoria, anteriors a la introducció de l'educació estatal) de càstigs corporals i altres mecanismes com el famós símbol, anomenat a Escòcia "the tessera", un tros de fusta que el mestre donava a qui sentia parlar en gaèlic, que al seu torn havia de passar al primer nen que sentís parlar en aquesta llengua. Al final del dia, tots els qui havien dut "the tessera" rebien un càstig. Un altre testimoni és el del poeta Evan MacColl, que el 1810, quan anava a escola, "were regularly forced to wear a horse's skull around their neck and beaten if caught speaking Gaelic" (p. 88). Segons l'autor, aquestes pràctiques no eren generals i van desaparèixer aviat.

El capítol també repassa la presència del gaèlic a l'educació secundària i a la universitat fins al final de la Primera Guerra Mundial, així com la legislació lingüística. Curiosament –des d'una perspectiva catalana–, l'any 1914 l'exèrcit britànic permetia explícitament als soldats parlar en gaèlic, gal·lès o irlandès excepte en les desfilades, on totes les ordres havien de ser en anglès, cosa que no impedia que "the British military was an overwhelmingly English-dominant institution and functioned as a powerful force for the linguistic and cultural assimilation of the Gaelic speakers who participated in it" (p. 102). Quant a l'àmbit religiós, l'Església Escocesa (cisma de l'Església Catòlica) es pot considerar pionera en la promoció del gaèlic. Alhora, però, a vegades s'associava el gaèlic al catolicisme i a la resistència contra la reforma anglicana. El capítol tanca amb un repàs sobre la planificació del corpus (pràcticament inexistent) i l'activitat editorial fins a 1918.

El capítol 4 abraça el període entre 1919 i 1944, un temps desastrós per al gaèlic, amb una forta crisi econòmica i social i la consegüent pèrdua massiva de població via emigració. Entre 1911 i 1951 el nombre de parlants es va reduir a la meitat. Els programes de redreçament iniciats als anys trenta donaven per fet que una millora econòmica fixaria la població i preservaria la llengua, cosa que, segons l'autor, "it is naive to assume that economic development will automatically halt language shift" (p. 113). Políticament, el gaèlic té molt poca importància en aquest període. L'esquerra comunista el considera reaccionari. El nacionalisme escocès (que el 1934 funda l'Scottish National Party [SNP]) està més per qüestions econòmiques i socials que culturals, en un moment en què té molt poc pes electoral encara (els partits hegemònics són l'Unionista i el Laborista). En l'àmbit cultural es produeix l'anomenada Scottish Renaissance, però l'èmfasi principal d'aquest moviment sobretot literari "was not on Gaelic but on Scots" (p. 118). Pel que fa a l'educació, l'any 1918 s'aprova l'Education (Scotland) Act 1918, que inclou l'anomenada Gaelic Clause, la qual preveia «adequate provision for teaching Gaelic in Gaelic-speaking areas». Tanmateix, la implementació és irregular i problemàtica, i els resultats dècades després posen en evidència la relativa poca eficàcia de la norma. Quant a la universitat, els projectes de crear càtedres de llengües cèltiques en diferents universitats es veuen frustrats per la guerra. Tampoc no progressa la idea de crear un *college* universitari a les Terres Altes. Ni, malgrat les reivindicacions, la presència del gaèlic a la justícia i a l'Administració. La novetat més interessant del període és l'entrada de la llengua a la ràdio: la BBC retransmet un sermó en gaèlic l'any 1923. Tanmateix, fins a 1940 el poc que es radia en gaèlic no arriba justament a les zones on es parla habitualment.

El capítol 5 tracta el període entre 1945 i 1974, en què es produeix un canvi important en l'activisme lingüístic, tant en l'àmbit escocès com internacional. Una època de reivindicació de la singularitat. Però de nou es produeixen paradoxes: "This wave of collection and preservation activity coincided with social changes in Gaelic communities that worked to bring about the slow disappearance of the key contexts for the creation and transmission of traditional cultural material" (p. 138). En aquest període es duen a terme enquestes demolingüístiques i sorgeixen noves iniciatives culturals i associatives. També en l'àmbit polític es produeixen canvis importants de representacions, i alhora que les institucions públiques assumeixen que la qüestió de la llengua no els pot ser aliena, la defensa del gaèlic ja no es relaciona només amb posicions més aviat conservadores. De fet, apareixen diversos grups polítics radicals d'esquerra que el reivindiquen. En l'àmbit educatiu es produeixen certs progressos, i fins i tot canvia el paisatge lingüístic amb la introducció de rètols

públics bilingües, fet que fins aleshores havia estat molt rar. El gaèlic entra, tot i que molt a poc a poc i en comptagotes, al món de la televisió.

L'autor titula el capítol 6, que tracta del període entre 1975 i 1996, "Revitalization". És el moment de nombroses iniciatives de preservació i impuls dutes a terme especialment des dels territoris on la llengua encara és ben present, és a dir, les illes occidentals (Illes Hèbrides Exteriors), liderades per gent parlant de gaèlic i amb formació acadèmica. La reorganització política, que permet una certa autonomia de les illes, també impulsarà l'ús del gaèlic a les institucions i l'existència d'un projecte de bilingüisme institucional i a l'ensenyament. En aquest sentit, l'objectiu era "to enable children from a Gaelic-speaking background to become literate and competent in the use of both Gaelic and English to a level comparable to that achieved by their peers elsewhere in the country, and to provide facilities throughout the school for children from a non Gaelic-speaking background to learn Gaelic as a second language" (p. 184). Un projecte que havia d'encarar grans reptes: escepticisme o oposició d'alguns pares, baix percentatge de mainada realment parlant de gaèlic, manca de material didàctic, etc. En general hi ha una nova orientació en les diferents iniciatives locals, que vincula la qüestió lingüística amb l'autoestima, el desenvolupament econòmic i cultural, i la cohesió social. D'altra banda, apareixen petits col·lectius d'acció directa que tapen rètols monolingües i els pinten en gaèlic. Tot aquest moviment enfronta una forta oposició des del govern central, que obstaculitza iniciatives legislatives i impedeix l'ús del gaèlic en els judicis contra activistes. Amb tot, la pressió dels activistes arranca algunes concessions, curioses des d'una perspectiva catalana, com ara que la Immigration Act 1971 valorés el coneixement de l'anglès, el gal·lès o el gaèlic escocès per aconseguir la nacionalitat britànica. El gaèlic irlandès –usat aleshores per alguns presos de l'Irish Republican Army (IRA) a Irlanda del Nord– en quedava exclòs. També es materialitzen per primera vegada iniciatives d'ensenyament del gaèlic a grans ciutats com Glasgow, amb programes d'immersió, i a l'illa d'Skye s'hi va establir un *college* per iniciativa privada. Quant als mitjans de comunicació, "the success of the campaign for improved television provision was certainly the most remarkable outcome of this period of Gaelic development" (p. 222). Tot plegat en una època de teòrica hostilitat per part dels governs de Margaret Thatcher, i de nou una paradoxa: "It is a long-established trope in Gaelic circles, albeit sometimes asserted mainly for its shock value, that Margaret Thatcher's Conservative government was the best government Gaelic ever had" (p. 240).

El capítol 7 cobreix el període entre 1997 i 2005, és a dir, des del referèndum de la Devolution (celebrat l'11 de setembre) fins a l'avantsala de l'aprovació de la Gaelic Language Act. Un període de grans expectatives, no sempre acomplertes. Amb la nova situació política, que implica una Escòcia amb capacitat legislativa, s'esmercen molts esforços en aquest camp en el que l'autor anomena un "legislative turn". La idea és establir unes bases que permetin no dependre de les polítiques canviants dels diferents governs. El llibre reporta amb molt detall les discussions del llarg camí fins a l'aprovació de la Gaelic Language Act. També en aquest període s'aprova la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, que el Regne Unit no ratifica fins al 2001, cosa que teòricament obliga el govern britànic a complir determinats compromisos. Quant a l'educació, es consolida el model de Gaelic-medium Education, és a dir, escoles amb el gaèlic com a llengua vehicular juntament amb l'anglès i amb un currículum adaptat. Fins als anys noranta, el gaèlic a l'escola era una matèria. En resum, en aquest període l'ambició dels activistes és assolir un "estatus segur" per al gaèlic.

El capítol 8 abraça des de l'aprovació de la Gaelic Language Act fins l'any 2020. La presència pública de la llengua augmenta, l'educació continua sent el cavall de batalla més important i es posa en marxa la televisió digital BBC ALBA. I amb tot, "the evident decline of Gaelic as a community language in its traditional 'heartlands' remained a key concern that cast a shadow over progress achieved" (p. 274). El capítol tracta amb detall l'administració lingüística de l'SNP, l'opinió pública sobre la promoció del gaèlic, la nova legislació i l'activitat de les organitzacions a favor de la llengua. No cal dir que debats com ara la necessitat d'exigir coneixements de gaèlic per a determinats llocs de treball són recurrents, més encara quan la base social de la llengua és tan petita. Pel que fa a l'educació, la demanda d'escola primària i secundària en àrees on el gaèlic fa segles que no hi és habitual –com Glasgow– creix, i es fan esforços per cobrir-la. Curiosament, costa una mica més en territoris on el gaèlic encara és ben viu. El capítol comenta extensament les diferents problemàtiques de l'educació en gaèlic i el seu estat actual. Malgrat tots els esforços en diferents àrees, "by 2020 there was a widespread sense of disappointment at the direction of Gaelic development and unease about the overall situation of the language" (p. 329).

El treball acaba amb un capítol de conclusions, més les notes i un apèndix amb una cronologia de la història sociopolítica del gaèlic des de 1871. El gaèlic continua perdent parlants en els seus territoris històrics malgrat les polítiques favorables de revitalització i la institucionalització de la llengua. Guanya valor simbòlic, però perd massa social. L'autor es pregunta si tot plegat s'ha fet massa tard. D'altra banda, la major part dels escocesos no se senten implicats en aquesta revitalització (ho compara amb els bascos, on sí que hi hauria una implicació simbòlica general). Tanmateix, les prediccions de mitjan segle xx segons les quals el gaèlic hauria desaparegut cap al 2020 han resultat falses. El gaèlic és una llengua viva, no correm a cantar-li les absoltes, si no és que el volem rematar.

En síntesi, el llibre de McLeod és una font d'informació excel·lent per comprendre l'evolució sociopolítica del gaèlic, cosa que ens permet comparar-la amb altres processos de minorització i de revitalització com el nostre, i potser aprendre'n algunes coses (de cara a l'aranès, per exemple). Com totes les llengües, la seva història té molts punts en comú amb altres llengües minoritzades, i també moltes singularitats. En certs casos, el llibre entra tant en detall que pot resultar una mica perdedor, però s'agraeix la profusió de dades, com també la voluntat crítica de l'autor.

Bibliografia citada

Dorian, Nancy. (1981). *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. University of Pennsylvania Press.